

CRITICATA

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel./fax: 34 64 61. E-mail: casacartii@cartier.md

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria 9, str. Pușkin, nr. 9, Chișinău. Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Andrei State

Coperta seriei: Vitalie Coroban

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Ana Cioclo

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Bons Offices

Vasile Ernu, Florin Poenaru, Costi Rogozanu ș.a.

CRITICATAC. ANTOLOGIE I (2010-2011)

Ediția I, noiembrie 2011

© 2011, CriticAtac pentru prezenta ediție. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sînt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Volumul apare cu sprijinul Fundației Friedrich Ebert România.

Opiniile exprimate de autori nu reprezintă cu necesitate poziția FES – Fundația Friedrich Ebert România.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

CriticAtac: Antologie / Vasile Ernu, Florin Poenaru, Costi Rogozanu [et. al.]. – Ch.: Cartier, 2011 (Tipogr. „Bons Offices” SRL).

– ISBN 978-9975-79-713-9.

[Vol.] 1: (2010-2011). – 376 p. – 800 ex. – ISBN 978-9975-79-714-6.

32(082)

C 89

CRITICATA

ANTOLOGIE I
(2010-2011)

CARTIER

Cine sîntem

CriticAtac este un grup de critică socială, intelectuală și politică. Orientarea ideologică generală a grupului este de stînga, dar nu sîntem o sectă ideologică și nu ne petrecem timpul felițîndu-ne unul pe celălalt cît de bine și pe linie gîndim. Există o anumită diversitate între noi, printre altele și pentru că unul din principalele lucruri care ne-a unit este încercarea de a inventa ceva nou într-un spațiu public prea obosit, autist, rutinat și autoritar.

Nu sîntem în primul rînd o grupare academică. Ne place să credem că emitem idei, dar cel puțin la fel de importantă ca producția de idei proprii e promovarea tuturor ideilor care ni se par vitale, încercarea de a implica oamenii în politică și societate și de a atrage noi zone de public într-un spațiu de dezbatere care acum e în pragul colapsului. Sînt mult prea mulți cei care nu se exprimă și nu sînt reprezentați niciodată, și mult prea puțini și previzibili cei care „fac agenda”.

Vrem să ieșim din băltoaca estetizantă în care *mainstream*-ul intelectual de sorginte interbelică a împins spațiul public. Nu ne interesează sforăielile epatante despre „Cultură”, discursurile mizerabiliste despre România, elitismul și condescendența atroce ale celor care dețin diverse forme de putere. Vrem să vorbim despre lucruri concrete și importante pentru fiecare dintre noi și pentru societate în ansamblu, să readucem ideologia și utopia în discursurile noastre, pe de o parte, pe de alta priza la realitate.

Societatea civilă de acum seamănă prea mult cu politicul, își dorește prea mult puterea și nu a reușit să ofere elementele de bază ale unui proiect de societate. Coabitarea cu puterea și visurile anestezice de occidentalizare sînt tot ce i-a mai rămas. Modelul de intelectual public dominant este încă cel al autorului livresc-filosofic-aforistic care crede că „implicare” înseamnă să mai semneze din cînd în cînd cîte un apel GDS. Dominanța acestui model explică o bună parte din blocajul politic, apatia socială și nivelul participării din aproape orice domeniu, pe care toată lumea îl deplînge și nimeni nu îl încurajează.

Mari susținători ai pieței, intelectualii *mainstream* de astăzi au învățat cum să distreze publicul, dar cultivă în continuare o piață culturală captivă, care nu duce nicăieri. Avem o „piață liberă” intelectuală în care cele mai importante criterii de succes sînt moștenirile și aranjamentele oligopolistice. Sîntem într-o imensă fundătură tematică: anticomunismul, obsesia „occidentalizării”, pro-capitalismul compulsiv, elitismul agresiv sînt temele bovarice care de 20 de ani nu duc nicăieri, printre altele și pentru că nu au apărut cu menirea de a ne duce undeva pe toți.

Vrem să discutăm despre lucruri fundamentale pentru o societate: egalitate, drepturi individuale ale fiecăruia și dreptul societății întregi la un drum propriu,

discriminări și privilegii, inegalități și șanse de reușită, raporturi dintre angajați și angajatori, raporturi dintre societate și stat, rolul statului, trecut recent, viitorul sistemului politic etc., dar vrem să discutăm despre aceste lucruri într-un mod relevant și accesibil. În același timp, nu ne interesează anticorporatismul de salon, „ecologisme” fanatice, critici de bonton dar lipsite de argumente ale „societății de consum”.

Vrem să discutăm despre bănci, sistemul de sănătate, sindicate, instituții și servicii de stat, alegeri, politici publice, biserică, urbanism și orice altceva e de interes public major. Vrem să discutăm despre aceste lucruri cât mai bine fundamentat teoretic, dar fără academism, snobism sau prețiozitate și într-un mod care să aibă o semnificație directă pentru toți cei potențial interesați.

Nu intenționăm să facem politică de partid, limitările și automatismul actualului sistem politic sînt atît de mari încît cea mai bună politică se poate face acum în afara lui. Vrem să avem impact politic din afara sistemului stabilit, dar nu de pe poziția de societate civilă care se lasă curtată de sistemul politic, nici de pe poziția de societate civilă care sugerează condescendent partidelor politice publice și strategii politice providențiale. Toate acestea sînt jocuri la vîrf în care diviziunea civil-politic nu mai contează prea mult. În schimb, vrem să introducem în ecuație ceea ce lipsește cel mai mult în acest moment: ideea că democrația reprezentativă trebuie să îi reprezinte pe toți și că politica nu trebuie făcută doar de nișe înguste de elite politice, tehnocratice, intelectuale. Iar înainte de a formula propuneri de politici publice prea detaliate, vrem să reformulăm radical modul de a privi problemele cu care ne confruntăm astăzi.

Promovăm un discurs critic tranșant, fără accente pamfletare dar de asemenea fără complexe și pudibonderii. Sînt suficient de mulți cei care spun atrocități într-un limbaj cît se poate de indirect, politicos și elegant. CriticAtac, deci, înseamnă: dorința de discurs critic relaxat, dorința de a ieși din diverse transe tematice, culturale sau politice, dorința de a depăși fricile care paralizează spațiul nostru public: frica de a risca, frica de propriul trecut, frica de a avea altă opinie decît cele acceptate.

Scurt istoric

- În primăvara lui 2007, Vasile Ernu, Costi Rogozanu și Ciprian Șiulea pornesc un șir de discuții private în vederea producerii unui studiu critic la adresa *Raportului Tismăneanu*. Puțin mai târziu, echipei i se alătură și Ovidiu Țichindeleanu. Proiectul volumului colectiv care se va numi *Iluzia anticomunismului* pleacă de la convingerea că societatea românească duce o lipsă acută de dezbateri și polemici publice pe teme și probleme semnificative.
- În perioada 17-19 iunie 2008 are loc la Tescani o primă întâlnire, unde se discută oportunitatea creării unei platforme de grup care să-i reprezinte.
- Pe 28 noiembrie 2008 se lansează la MNAC volumul *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu*, publicat de Editura Cartier. Volumul este coordonat de Vasile Ernu, Costi Rogozanu, Ciprian Șiulea și Ovidiu Țichindeleanu. La volum au contribuit: Florin Abraham, Gabriel Andreescu, Daniel Barbu, Alex Cistelean, Andor Horváth, Adrian-Paul Iliescu, Costi Rogozanu, Michael Shafir, Andrei State, Ciprian Șiulea, Ovidiu Țichindeleanu și Dan Ungureanu. Amintim că volumul a fost refuzat de mai multe edituri importante din țară, pe motive „comerciale” sau pe motiv că „nu doresc să-și pună în cap” *establishment*-ul cultural românesc. Singura editură care și-a asumat riscul a fost editura Cartier din Chișinău.
- Pe 10 septembrie 2010 este lansată oficial platforma CriticAtac. Ea a fost coordonată inițial de Vasile Ernu, Mihai Iovănel, Costi Rogozanu și Ciprian Șiulea. Platforma CriticAtac a fost realizată din banii echipei de coordonare, care și-a asumat din start crearea unei platforme necomerciale și independente față de orice structuri politice și financiare.
- În noiembrie 2010, echipei de coordonatori CriticAtac i se alătură Florin Poenaru și Ovidiu Țichindeleanu.
- Începând cu luna decembrie 2010, echipei de coordonatori i se alătură și Victoria Stoiciu.
- Pe 22 decembrie 2010, CriticAtac lansează proiectul *Premiul CriticAtac*, ce va fi acordat anual celor mai importante cărți care tratează teme sociale, politice și ideologice relevante pentru societatea românească de azi. Juriul este format din membrii echipei CriticAtac.
- Pe 11 februarie 2011, primul premiu CriticAtac îi este acordat lui Bogdan Murgescu pentru volumul *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, apărut la Editura Polirom din Iași.
- Începând cu luna martie 2011, platforma CriticAtac încheie un parteneriat de colaborare cu Fundația Friedrich Ebert România. Sprijinul financiar este destinat rubricii SocialAtac.
- În aprilie 2011, CriticAtac lansează un nou proiect: *Conferințele CriticAtac*. Proiectul are ca scop aducerea în dezbateră publică a unor teme majore și semnificative pentru societatea noastră, precum și promovarea unor nume noi pe piața de idei din România. Proiectul este susținut financiar de Fundația Friedrich Ebert România.

- Pe 7 aprilie 2011, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași are loc prima conferință CriticAtac, avându-l ca invitat pe Bogdan Murgescu, care a vorbit pe marginea volumului său *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*.
- Pe 27 mai 2011, la Școala Națională de Studii Politice și Administrative din București, are loc a doua conferință CriticAtac. Invitat: G. M. Tamás, cu tema *Noul război civil european*.
- În perioada 5-7 august 2011 are loc o nouă întâlnire la Tescani a echipei CriticAtac. Se discută proiecte ce vizează dezvoltarea platformei CriticAtac și alte proiecte relevante pentru următoarea perioadă.
- Pe parcursul primului an de activitate grupurile care au devenit parteneri și cu care am colaborat sînt: Căminul Cultural, Cogitus.ro, Revista *Cultura*, Grupul de Lucru al Organizațiilor Civice (gLOC), Grupul pentru Acțiune Socială (GAS), E-cart, Revista *IDEA artă + societate*, Revista *The Long April*, Asociația Proiect Protokoll, Blogul de Urbană.
- Pe parcursul unui an de activitate CriticAtac a reușit să adune peste 50 de colaboratori interni și externi.
- Colaboratorii noștri interni sînt: Florin Abraham, Cornel Ban, Ana Bazac, Alexandru Bălășescu, Lucian T. Butaru, Șerban Cerkez, Alex Cistelecan, Gabriel Chindea, Alina-Sandra Cucu, Adi Dohotaru, Teodora Dumitru, Florin Flueraș, Ovidiu Gherasim-Proca, Bogdan Ghiu, Iulia Hașdeu, Valentina Iancu, Irina Ilisei, Veronica Lazăr, Alexandru Matei, Mihaela Michailov, Ciprian Mihali, Andrei Miroiu, Igor Mocanu, Alina Petrovici, Norbert Petrovici, Alexandru Polgár, Iulia Popovici, Oana Pughineanu, Cristina Raț, Vitalie Sprinceană, Andrei State, Dan Ungureanu, Vincze Eniko, Liviu Voinea, Ioana Vrăbiescu, Sanda Watt etc.
- Colaboratorii noștri externi sînt: Samir Amin, Ekaterina Degot, Bruno Drweski, Boris Groys, Boris Kagarlitsky, Claude Karnouh, G. M. Tamás, Immanuel Wallerstein, Slavoj Žižek.

Cîteva date statistice

Datele statistice au fost preluate după google.com/analytics, pe parcursul unui an de existență a platformei on-line CriticAtac, perioada avută în vedere fiind 10 septembrie 2010 – 10 septembrie 2011.

- Luna octombrie a avut 5.475 de vizitatori unici și 16.413 de vizite, iar media staționării pe site este de 5,42 minute.
- În luna iunie, luna cea mai activă din punct de vedere al traficului pe parcursul unui an, platforma a avut 18.890 de vizitatori unici și 47.287 de vizite, iar media staționării pe site a fost de 5,21 minute.
- Pe parcursul întregului an au fost înregistrați 122.157 vizitatori unici și 390.135 vizite, iar media staționării pe site a fost de 5,14 minute.
- CriticAtac a avut pe parcursul primului an de funcționare o medie lunară de peste 10.000 de vizitatori unici și 32.500 de vizite.
- Media ultimelor 3 luni a fost de 16.300 de vizitatori unici pe lună.
- 70% din vizitatorii unici au accesat site-ul din România, restul fiind cititori din următoarele țări (primele zece în ordinea procentajului): SUA, Franța, Canada, Ungaria, Germania, Moldova, Marea Britanie, Belgia, Spania, Italia etc.
- Pe parcursul primului an de zile, pe CriticAtac au fost publicate aproximativ 780 de texte.

Vasile Ernu (n. 1971). Absolvent al Facultății de Filosofie (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1996) și al masterului de Filosofie (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj, 1997), a fost redactor fondator al revistei *Philosophy & Stuff* și redactor asociat al revistei *IDEA artă + societate*. A debutat cu volumul *Născut în URSS* (Polirom, 2006, 2007, 2010), care a fost tradus în mai multe limbi. În 2009 publică la Editura Polirom volumul *Ultimii eretici ai Imperiului*. Alături de C. Rogozanu, C. Șiulea și O. Țichindeleanu este coordonatorul volumului *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu*, Editura Cartier, 2008. În ultimii ani a ținut rubrici în *România liberă*, *HotNews*, *Noua literatură*, *Suplimentul de cultură* și *Observator cultural*.

De la Gulag la stenograme, sau cum am devenit radical

Vin dintr-un mediu foarte optimist. Nu-l sperie ușor Gulagurile, foamețea, penuria sau alte crize politice și sociale. Sînt educat să pozitiviez orice tragedie sau lucru rău care mi se întîmplă, să scot din el ce e bun și util pentru mine și societate. Sînt un om optimist, dar ce am văzut în discuțiile pe care le-am avut zilele astea cu diverși amici, m-a descumpănit. Demult nu am mai văzut ca persoanele apropiate, pline de optimism, de viață, de proiecte să cadă într-o asemenea stare de disperare. E mai mult decît disperare. Sînt oameni care acum au capotat, care nu mai au nici un orizont de sens.

Mă simt ca la căpătîiul unui om muribund, despre care știu că o să mai trăiască încă 30-40 de ani, dar care acum își dă duhul fiindcă și-a pierdut speranța și sensul. Întrebarea mea e simplă: de ce acest lucru se întîmplă acum? Care sînt cauzele a ceea ce se întîmplă? Cum de nici Stalin, nici Ceaușescu nu au putut să ne distrugă sensul și speranța? Cum de am ieșit mult mai optimiști, cu mult mai multă poftă de viață și speranță, dintr-o perioadă aparent mai sumbră? Cum de „aceștia” au reușit acum să distrugă tot? Cum e posibil? Ce se întîmplă cu noi?

Un bun amic, care din disperare că nu poate să-și facă meseria aici a plecat din țară, un intelectual remarcabil, Dan Ungureanu, îmi spunea amărît de undeva de prin Canada: „Sub regimurile totalitare, dizidența e posibilă. Sub dictaturi, revolta e posibilă. În regimurile clientelare, nici dizidența, nici revoluția nu sînt posibile. Românii nu mai vin la demonstrații fiindcă demonstrațiile nu duc nicăieri. Într-un regim democratic, demonstrațiile și grevele cresc presiunea opoziției asupra guvernului. În regimurile clientelare, opoziția e la fel de clientelară ca și puterea. Românii nu mai vin la manifestații fiindcă n-au împotriva cui manifesta. În totalitarism, o singură persoană era responsabilă pentru toate nenorocirile, pentru sărăcie, mizerie și supravegherea polițienească. Era simplu de înlăturat. În sistemul clientelar, hidra cu numeroase capete, răsturnarea nu e posibilă.”

Ceva s-a întîmplat grav zilele acestea; ceva care, practic, a scos la iveală esența problemelor noastre. Ce anume? Ce este grav, în definitiv, în toate această poveste

cu stenogramele? Am avut mineriade, am avut crize economice și nu a fost atât de grav. De ce acum? De ce disperăm acum? Faptul ca animalul politic Bănescu a fost înhăitat cu animal media-economic Vintu? Nu, acest lucru era cunoscut și se încadrează într-o logică a tipului de politică ce se face de ceva vreme nu numai la noi. Că animalul politic Bănescu l-a pocnit peste bot pe animalul media-economic Vintu, pentru că acesta i-a atins progenitura? Nici asta nu e grav. Înțelegem, e uman și mai ales animalic. O adevărată „biopolitică”. O fi grav că Vintu se comporta cum se comporta cu jurnaliștii? Nu foarte, asta se întâmplă în orice companie de tip capitalist care se respectă, doar că gradele de „rafinament” sînt diferite. Că jurnaliștii se lăsau tîrîți în diverse combinații lipsiți de o minimă deontologie o fi grav? Dar nici asta nu ne poate șoca, mai ales după experiența comunistă unde am depășit orice limită a lașității. Oare? Eu zic că acum aratăm că se poate și mai mult. O fi grav că anumite servicii ale statului manipulează informațiile cum vor ele, iar justiția e pe din afară? E grav, dar nu acesta e ultimul sens al afacerii stenogramelor.

Ce e însă cel mai grav în toată această poveste a stenogramelor? Discutînd cu amicii mei, mai toți într-o fază de preinfarct existențial, mi-am adus aminte de o poveste care m-a impresionat enorm și care îmi explică esența a ceea ce se întâmplă acum. Există un scriitor rus care este întruchiparea suferinței secolului XX. A fost arestat încă de tînar, prin anii '30 ai secolului trecut, și a trecut prin cele mai cumplite lagăre de concentrare și clinici psihiatrice. Este primul care scrie despre GULAG și este nedreptățit de toată lumea, de la comuniști la liberali. A scris poate cea mai importantă carte despre spațiile concentraționale pe care le-a dat literatura universală. Autorul-Om se cheamă Varlam Șalamov, iar cartea *Povestiri din Kolîma*.

Ascultați povestea mai departe, despre care am mai amintit în cap. XVI al „ereticilor” mei. Nu mai e mult. Șalamov încearcă să ne descrie viața de zi cu zi în Gulag, iar ce se întâmplă acolo apare ca o societate umană cu oameni-funcții, cu oameni-poziii, cu reguli diverse, cu încălcările acestor reguli etc. El înțelege foarte bine că e o societate umană într-o stare de excepție, care trăiește în condiții umane duse la extrem. El știe că sensul-scop al Gulagului este să te distrugă, iar sensul-scop al deținutului e să mai trăiască încă o clipă, să mai lupte pentru încă o fărîmă de viață. Șalamov știe că tocmai această formă extremă de viață scoate în evidență mult mai bine mecanismele societății umane-libere și mai ales, sensul societății politice. El observă ceva excepțional. Anume, că pînă și în acea condiție inumană există, pînă la un anumit moment, un echilibru: oricît de aberanți erau, gardienii puterii lucrau cu un minimum de reguli clare, iar deținuții aveau modalități de a crea reguli ale jocului. Aceste reguli, chiar dacă fragile, existau totuși. Că între diversele categorii de deținuți, de la cei politici la infractori mărunți existau anumite cutume care făceau ca acea comunitate aproape inumană să aibă niște reguli care dădeau un minimum de sens politic. Șalamov știe bine că pentru a păstra ultimul gram de umanitate, ultimul sens al unei comunități este sensul politic: reguli, coduri, retorici, întrebări, negocieri.

Și aici intervine o ruptură fundamentală care se leagă și dă sens evenimentelor care se întâmplă acum la noi. Apare în joc o mică comunitate, pe care el

o numește ne-oameni, numiți în argoul rusesc *blatnoi*, un soi de bandiți care impunând o ordine a „naturii”, a haosului, a forței biologice, fac ca toate aceste minime reguli să devină nefuncționale și ne semnificative. Concluzia fascinantă a lui Șalamov este radicală. De acum încolo, acest tip de om nu trebuie să se mai supună decât „voinței corpului”. „Etica” lumii *blatnoi* distruge ultima fărîmă de relaționare umană, ultimul element al societății umane. Morala e cinică: omul devine om nu pentru că e „creat de Dumnezeu”, nu pentru că are „calități spirituale”, nu pentru că e „animal politic”, ci fiindcă este „cel mai rezistent fizic”, „cel mai rezistent animal”. Adevărul spus de Plaut, *Homo homini lupus*, este doar parțial. În realitate, omul îi este omului nu numai lup, ci și urs, și vulpe, și leu, și hienă, și toată încrengătura de animale posibile.

Într-o lume în care domină astfel de judecăți și practici, se creează vidul politic. Într-o lume a „eticii” biologice, animale, în care doar instinctul animal e admirat, doar profitul cu orice mijloace, în care doar forța fizică și regulile „copacului, pietrei și cîinelui” sînt acceptate, politicul dispare. Înaintea morții – sensul ultim al „zonei” – dispare politicul, elementul minimal necesar unei societăți umane. Marea lecție pe care ar trebui să ne-o reamintim mereu e cinică și, din păcate, nu corespunde predicilor noii puteri. Nu politicul, nu ideologicul, nu excesul – cu toate că și acestea pot crea mari probleme – au creat Gulagul, totalitarismul, dictatorii, ci tocmai lipsa acestora. Spus și mai abrupt: „rezistența prin cultură”, retragerea din politic nasc monștri ceaușiști și staliniști.

Mă veți întreba: și ce treabă are Gulagul cu stenogramele din perioada României democratice postcomuniste? Ei bine, cred că are foarte mare legătură. Părerea mea este că ne aflăm exact în acest punct. În societatea de tip Glamour-Gulag, cum numesc eu societatea actuală în care trăim, în care ne mîndrim cu lanțurile de aur și cardurile bancare, mai exista totuși un minimum de repere și reguli. Spațiul politic este absolut necesar pentru a păstra o fărîmă de umanitate. Iar pentru ca politicul să funcționeze la parametri minimali, el are nevoie de un anumit spațiu între actorii politici, de minime reguli, de minime coduri și de o minimă „vestimentație” retorică. Tot ce apare în acele stenograme știam cu toții demult; nu trebuie să fim ipocriți. Însă modul de publicare a lor schimbă radical datele problemei, căci presupune renunțarea la minima retorică de protecție, minimul cîmp necesar negocierilor. Aici totul apare în golicieune maximă. Cînd oamenii apar goi, de la președintele Băsescu la afaceristul Vîntu, și de la jurnalist la cetățean, politicul, ultimul element care ne mai dă umanitate, se dizolvă. Între Băsescu și Vîntu, pro și contra, dispar diferențele, intrîndu-se în promiscuitatea sensului politic. Oamenii goi nu pot face politică, ci altceva. Oamenii goi nu fac politică, ei intră într-un cu totul alt cîmp semantic: spațiul pietrei, al animalicului, al instinctelor. Nu vorbesc de oamenii goi în intimitatea lor, ci de o societate care se dezgolește în văzul tuturor, renunțînd la un minimum de reguli și coduri. Noi am dizolvat politicul la puterea a doua: ne-am dezgolit; și mai mult decât atât: ne-am dezgolit fără reguli. Din acest moment, intrăm în spațiul puterii biologice, animalice, a pietrei și bîtei (dar și a tehnicii), căci politicul împreună cu toate instituțiile sale s-au dizolvat. Doar o anumită inerție mai funcționează. Speranța

și sensul nu mai există. Astfel că ceea ce nu a reușit nici Gulagul și nici dictatura ceașistă, a reușit această nouă societate care nu duce nicăieri. Sîntem din punct de vedere politic, cu toții, în moarte clinică.

Și ce-i de făcut? E clar că ce s-a întîmplat zilele acestea a fost un capăt de drum. Proiectul neoliberal *updatat* în România pe model clientelar a luat sfîrșit. Și nu contează atît de mult că el s-a sfîrșit, ci că ne-a sfîrșit și pe noi, cetățenii acestei țări. Problema și mai mare e că sfîrșitul poate dura ani de zile, zeci de ani, perpetuîndu-se pînă cînd o forță nouă, radicală, o va înlătura de la putere. Din păcate, nu mai e posibil să o înlăturăm prin mecanisme *soft*, prin alegeri. Ce alegem? Între aceeași și aceeași, care au doar culoarea la fular diferită? În acest moment se pune problema unui proiect radical, diferit, care să aibă curajul să chestioneze societatea în care trăim de o cu totul altă manieră. Dar asta e o altă poveste.

(26 octombrie 2010)

Florin Poenaru (n. 1983). Doctorand în antropologie socială la Central European University, Budapesta, cu o teză despre relația dintre politică, clasă și istorie în post-comunism. Între 2004 și 2010 a activat ca observator electoral internațional în mai multe țări post-comuniste.

O moarte care nu dovedește (mai) nimic

Centrul emoțional al anti-comunismului

Corpul mort și expus al poetului Adrian Păunescu a generat nu numai lacrimi și suspine la scară națională, ci și, în mod previzibil, o reacție emoțională similară din partea promotorilor anti-comunismului local. Astfel, pentru aceștia Păunescu nu a fost decît un „menestrel al Epocii de aur”, un cîntăreț al cultului personalității lui Ceaușescu, un arhitect și o rămășiță a vechiului regim. Pe scurt, acest segment al societății a văzut în Păunescu un colaborator, cineva care și-a pus talentul, atîta cît a fost, dacă a fost, în slujba unui regim dovedit „ilegitim și criminal” contribuind, prin spălarea pe creier a unor generații întregi de tineri, la perpetuarea și „naturalizarea” acestuia. Într-un fel, tocmai pentru că a acționat la un nivel infra (emoțional, poetic), Păunescu a fost considerat mai vinovat de succesul propagandei decît propaganda însăși. Astfel, Păunescu nu ar trebui plîns ci condamnat pentru faptele și poeziile sale.

Astfel, în jurul corpului mort s-a articulat o serie de forțe sociale antagonice, fiecare revendicîndu-și cadavrul, în mod simbolic, în vederea legitimării propriilor lor interese. Dată fiind atît centralitatea sa publică, cît și „controversa” în ceea ce privește raportul cu trecutul comunist, această confruntare a luat forma unui adevărat șantaj ideologic și emoțional: „pro” sau „contra” Păunescu, spațiul intermediar fiind efectiv evacuat. Astfel, s-a putut observa de fapt, cum „nostalgia” față de trecut și anti-comunismul (ca antidot al acesteia) sînt de fapt două fenomene co-substanțiale, ce nu pot exista decît împreună, legitimîndu-se reciproc unul împotriva celuilalt. Mai mult, anti-comunismul practicat în jurul corpului mort al poetului s-a plasat în același registru emoțional ca și al acelora care îi plîngeau dispariția, formulînd o serie de argumente la fel de pline de patos, de hiperbole, și de retorică vindicativă.¹ Astfel, înainte de a fi un demers științific, obiectiv și impersonal, anti-comunismul local nu este altceva decît o formă de emoționalitate, de experiență subiectiv-extatică, exprimabilă așadar printr-o retorică a pasiunilor. Prin urmare, nu e întîmplător că anti-comunismul românesc, ca gen, s-a exprimat cu precădere în jurnale, cărți de amintiri, biografii și autobiografiile, me-

¹ Asta desigur atunci cînd nu s-a picat direct în isterie: vezi intervenția lui Tom Gallagher, care a descris tragedia de la Ploiești drept un mini-Cernobil al regimului Ceaușescu, și scrisoarea lui Sorin Ilieșiu către Traian Băsescu, în care îi cerea acestuia să stopeze cultul lui Păunescu.

morii, dialoguri etc. – accentul căzînd astfel pe emoție, traumă, trăire subiectivă și experiență personală, nu pe analiză informată teoretic și istoric. Mai mult, așa cum s-a observat deja², în ciuda pretențiilor sale obiectiv-științifice, chiar Raportul de condamnare a comunismului a practicat mai degrabă un stil și o retorică a emoției și pasiunii decît a distanțării epistemice.

Prin urmare, moartea lui Păunescu, prin cantitatea de emoții generate și prin potențialul său de „canonizare”, a fost în măsură să pună în chestiune bazele emoționale ale anti-comunismului, relevîndu-le. Lacrimile populare vărsate la moartea poetului au dovedit încă o dată lipsa de aderență a mesajului anti-comunist în afara unui cerc al elitei și al unui anumit segment de clasă. Altfel spus, emoțiile și experiențele articulate în cadrul anti-comunismului nu sînt deloc universale, în ciuda pretențiilor sale, ci extrem de particulare și localizabile social și cultural. Accentul emoțional pus pe victime, teroare, suferință și lipsuri, deși indiscutabil justificat cu privire la anumite contexte, nu se poate substitui totuși unei întregi game de experiențe ale trecutului. Operînd cu o abstractizare a emoțiilor și experiențelor, anti-comunismul devine prins într-o retorică a compensării prin exacerbare, sacrificînd cu totul contextul istoric. S-a putut observa astfel cum Păunescu a devenit brusc o figură gigantică a regimului Ceaușescu, o instituție în sine și pentru sine, capabilă să influențeze mersul istoriei și al țării – evident, exact tipul de retorică, cu semn schimbat însă, al admiratorilor lui Păunescu, care susțineau fix același lucru. Asistăm astfel nu numai la o hiper-personalizare a puterii politice și a istoriei, dar mai ales la o pierdere totală a dimensiunii istorice. Tot contextul instituțional, politic, ideologic al „epocii” în care Păunescu a activat a fost astfel sacrificat în vederea înfierării (sau, desigur, adulării) sale postume.

Despre morți, numai de rău

Fixarea într-o zonă emoțională, pasională și anistorică, determină o altă caracteristică a anticomunismului local, perfect observabilă și în cazul morții lui Păunescu. Astfel, Păunescu ca poet și intelectual este blamabil pentru colaborarea cu și legitimarea regimului comunist, în timp ce intelectualii și poeții care colaborează cu și legitimează, să zicem, regimul Băsescu fac doar o treabă patriotică atunci cînd nu operează de fapt o sfișietoare negare de sine. Nu doresc să reiau aici dezbateră despre relația intelectualilor cu puterea în general, sau, în mod special, despre așa-numiții „intelectuali ai lui Băsescu”, ci doar să sugerez contradicția epistemică specifică anti-comunismului local, ce a rămas de multe ori neanalizată. Altfel spus, din ce perspectivă este comunismul condamnat ca regim și ideologie? Lista aici este pe cît de cunoscută, pe atît de eterogenă: de la miile de victime făcute de acesta, la suprimarea dreptului la exprimare, de la anularea proprietății private, la încarcerările abuzive, pe motive politice, de la represiunea brutală, la propagandă și cultul personalității, de la penurie economică și lipsa unui trai de-

² Vezi Vasile Ernu, Costi Rogozanu, Ciprian Șiulea, Ovidiu Țichindeleanu (coord.), *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu*, Chișinău, Editura Cartier, 2008.

cent minimal, la șantaj, violență, amenințare, de la hipermilitarizarea vieții sociale prin omniprezența Securității, la dezvoltarea unei „privileghenții” informale, ce acaparase controlul asupra statului și resurselor. Desigur, multe dintre aceste aspecte au fost mai degrabă clamate decât efectiv analizate, dar chiar așa fiind, o atitudine morală care să le denunțe nu poate fi decât justificată. Din acest punct de vedere, anti-comunismul a excelat: toate relele „fostului regim” au fost atent catalogate și înfierate. Dar dacă mare parte dintre motivele pentru care comunismul este blamat și condamnat, pe bună dreptate, se regăsesc, cu formă schimbată, dar la fel de puternic, în post-comunism, o atitudine morală coerentă nu presupune oare denunțul acestora și în prezent? Este oare mai blamabilă represiunea politică din trecut decât cea economică din prezent? Este oare mai nocivă activitatea Securității din trecut decât poliția din prezent care arestează ilegal (vezi cazul manifestanților anti-Nato), sau se aliază cu forțe politice în vederea atingerii unor scopuri particulare (vezi cazul mamei scriitorului Alexandru Mușina)? Erau odele lui Păunescu din trecut mai periculoase decât cele ale lui Traian Ungureanu din prezent? Este precaritatea socio-economică din trecut mai precară decât cea din prezent? Ceea ce este condamnat în trecut, ar trebui să fie la fel de condamnat și în prezent, altfel credibilitatea criticii este nulă. Nu este vorba aici deloc de o încercare de relativizare a trecutului, de ștergere a diferențelor, de obliterare a specificității fiecărui regim în parte. Din contră, pledez exact pentru o re-circumscriere istorică atentă și nuanțată. Or exact asta lipsește anti-comunismului local, și se constituie drept fundament al său: critica anistorică, perspectiva morală „de nicăieri”, cuplată nu numai cu o evacuare totală a preocupărilor legate de prezent, dar mai ales cu o legitimare conservatoare a acestuia.

Uitînd să condamne în prezent ceea ce înfierează în trecut, anti-comunismul local apare ca o atitudine eminentemente falsă, ne-autentică, inconsistentă chiar în raport cu propriile standarde, criterii și valori. Mai mult decât atât, ea reprezintă o formă de lașitate intelectuală la scară istorică, practicînd o formă de răfuială gălăgioasă cu o formă de putere care nu mai există, care a fost deja neutralizată în momentul criticii (nu întîmplător, anti-comunismul pe care îl am în vedere aici a început și s-a afirmat *după* 1989, după căderea efectivă a comunismului, deci în absența sa). Astfel, principalii oponenți vizați de anti-comunism sînt morții, cei care nu mai pot riposta, care nu se mai pot apăra (și care oferă totodată prilejul mobilizării emoționale amintite mai sus). Moartea lui Adrian Păunescu a fost doar o reamintire spectaculoasă a acestui mecanism. Pentru mulți, răfuiala cu Ceaușescu a început abia cînd la televizor s-a arătat că a murit.

Avantajul luptei cu morții nu este doar acela că nu mai implică nici un risc efectiv, ci mai ales că oferă prilejul manipulării istoriei acestora. Altfel spus, lupta cu morții este convenabilă și pentru că oferă posibilitatea purtării acesteia pe terenul scrierii și rescrierii istoriei. „Noi nu ne aducem aminte, noi rescriem istoria” – această celebră formulare pare a fi funcționat perfect și în cazul Păunescu. Biografia sa a fost schematizată în cadrul anti-comunismului la statutul de arhitect al regimului, fiind trecute sub tăcere toate momentele de „dizidență” ale poetului, de colaborare cu și ajutor dat unora dintre promotorii principali ai discursului

anti-comunist de azi, sau de realul „curaj” și „deschidere”, prin încercările repetate de aducere în țară a lui Mircea Eliade³. Astfel, anti-comunismul este totodată și o formă foarte prolifică de amnezie selectivă a trecutului sub pretextul păstrării memoriei acestuia.

De la subcultură la subalternitate... și înapoi

Articularea cea mai evidentă a acestui mecanism de ștergere a memoriei trecutului este fără îndoială discernabilă în cazul genezei și traiectoriei istorice a Cenaclului Flacăra. Din păcate, nu este loc aici pentru o analiză detaliată a acestuia, însă vreau să sugerez câteva posibile direcții de abordare a acestui fenomen, pentru a-l repune într-un anume context istoric, dincolo de circumscrierea sa mult prea facilă în zona propagandei regimului.

Astfel, să concedem pentru moment că Cenaclul Flacăra a servit scopurilor și intereselor regimului Ceaușescu, nefiind altceva decît o formă de kitsch ultra-naționalist ce rezona perfect cu ideologia regimului de proslăvire a geniului românesc, a culturii române excepționale, a valorilor sale milenare manifestate în mod continuu și ascendent de la epoca aurului la epoca de Aur. Altfel spus, Cenaclul Flacăra (parte pînă la urmă din Cîntarea României) n-a fost în definitiv decît asta: o cîntare în cheie pop-folk a excepționalismului culturii și creației românești, autonomă atît în raport cu valorile estic comuniste, cît și cu cele vestice decadente. Sună cunoscut? Mult prea bine. Ideile și retorica prezente în cadrul Cenaclului Flacăra sînt doar marginal diferite de ideile și retorica prezente în, să zicem, *Rostirea filosofică românească* ori *Sentimentul românesc al finței*, cărți ale filosofului Școlii de la Păltiniș, Constantin Noica. Așadar, și Păunescu, și Noica spuneau în aceeași perioadă, aceleași lucruri, e drept însă, într-un gen oarecum diferit: amîndoi considerau că și cultura română poate produce (și a produs) valori culturale și spirituale de însemnătate mondială; amîndoi considerau că civilizația românească este o civilizație de sinteză, capabilă să integreze ce e mai bun atît din cultura estică, cît și din cea vestică; atît Păunescu, cît și Noica au fost extrem de critici cu „civilizația untului”, adică cea a stadiului de decădere materialist-consumistă la care ajunsese Vestul datorită supraabundenței de produse, elogiind în același timp virtuțile modestiei românești generatoare de eforturi spirituale majore. Nu vreau să insist asupra interpretărilor diferite din post-comunism ale acestor doi scriitori, pentru că se va interpreta drept un nou atac la Noica, ceea ce chiar nu este cazul.

Mai degrabă, merită observat că tipul de naționalism cultural și spiritual promovat atît de Păunescu, cît și de Noica poate fi subsumat unui registru mai amplu decît cel local, ca simplu apendice (respectiv bastion al rezistenței) al intereselor regimului Ceaușescu. Astfel, valul de naționalism românesc dintre finalul anilor

³ Despre balansul continuu dintre intenții și fapte, precum și despre dubla măsură în analiza acestora, specifică anti-comunismului, vezi excelenta recenzie a lui Alex Cistelean: <http://www.criticatag.ro/866/utopia-raului-mai-mic/>.

'60 și începutul anilor '80 este contemporan cu mișcările social-emancipatoare din mai toate țările „lumii a treia”, fiind astfel comparabil (și integrabil) cu amplul proces de de-colonizare și afirmare a unor culturi naționale suverane împotriva diferitelor forme de imperialism și dominație. Ne place sau nu, naționalismul lui Păunescu, Noica și al altora din acea perioadă, precum și fenomenul similar al protocronismului românesc (la care ambii au contribuit în chip esențial) constituie una dintre puținele forme de gândire anti-colonială și anti-capitalistă dezvoltată în plan local. Poate, într-adevăr, a fost o formă de gândire rudimentară, slab articulată, mimetică, operînd cu un registru paseistic țărănesc, non-istoric, inspirîndu-se din surse folcorice și proto-creștine și înglobînd o serie contradictorie și apolitică de figuri, motive și teme, însă această evaluare nu se poate face decît în urma unei analize în cadrul coordonatelor istorice în care a fost formulate, și nu doar respinsă superior ca reflex al ceușismului. (În paranteză fie spus, una dintre cauzele principale pentru care naționalismul românesc din această perioadă este foarte greu identificabil mișcărilor similare anti-coloniale provine din eliminarea aproape totală a marxismului din registrul gândirii publice chiar înainte de 1965. Astfel, afirmarea ideii de creativitate specifică a culturii naționale nu s-a făcut prin intermediul studiilor post-coloniale (și a literaturii teoretice preocupată de problema subalternității – „subaltern studies”), ci prin intermediul scrierilor burgheze interbelice ale lui Eliade & Co., produse în cadrul unui alt tip de orizont ideologic și pe fundalul unor mize politice absolut diferite. Cum a fost posibilă joncțiunea dintre aceste scrieri și idei și așa-zisul regim comunist al lui Ceaușescu merită încă investigat.) Astfel, cred că este o mistificare ideologică (dacă nu chiar o contradicție) considerarea Cenaclului Flacăra drept o formă de subcultură locală, comparabilă cu cele vestice, cu precădere americane, care au produs Woodstock-ul, de exemplu. Altfel spus, nu se poate susține în același timp că Cenaclul a reprezentat atît cultura oficială, cît și subcultura, varianta alternativă a acesteia. Cenaclul și Păunescu au fost într-adevăr două produse pop-folk prin excelență ale culturii politice oficiale, însă mesajul lor și contextul istoric în care au apărut, sînt fenomene mult mai complexe, ce nu pot fi cuprinse în logica strictă a Războiului Rece dintre Vest și Est. În fapt, retorica naționalistă a Cenaclului (identificabilă inițial cu o serie de discursuri ale lui Ceușescu) argumentează în favoarea unei reconceptualizări, una în care diviziunea dintre Nord și Sud ia locul celei dintre Vest și Est.

Așa cum am argumentat însă deja, trebuie acceptat faptul că naționalismul românesc de tipul Cenaclului Flacăra (dar nu numai) a fost în ultimă instanță o formă reactivă, acomodantă și auto-compensatorie de răspuns la poziția de subaltern din cadrul relațiilor coloniale globale. Astfel, a reprezentat o autentică formă de evitare a luptei pentru emancipare în favoarea conservării și auto-contemplării erotice a unei presupuse forme de excepționalitate culturală și spirituală, exprimabilă, cum altfel, mai ales estetic. Sau, în cuvintele lui Leonard Cohen (din *Chelsea Hotel no 2*) exprimînd un alt tip de auto-erotism conservator: „*well, never mind, we're ugly, but we have the music*”. N-a propus Cenaclul Flacăra ceva similar? Ei bine, da, sîntem urîți și săraci, dar măcar avem poezia (poezia pe mu-

zică mai precis). Și, în ultimă instanță, nu propune anti-comunismul astăzi o relație similară? Da, sîntem urîți, săraci și într-o nouă formă de colonialism, dar ce contează, atîta timp cît avem muzica moral-justificatoare a suferinței din trecut. Astfel, la moartea sa, Păunescu ar trebui plîns și condamnat *în același timp*, căci a fost unul dintre noi: un expert popular al auto-ficționalizării estetice locale.

(28 noiembrie 2010)

Costi Rogozanu (n. 1977). A absolvit Liceul „Unirea” din Focșani, specializarea informatică. A urmat cursurile Facultății de Litere din cadrul Universității București. A publicat la Editura Polirom volumul de critică *Agresiuni, digresiuni* (2006) și culegerea de proză scurtă *Fuck the cool. Spune-mi o poveste* (2007). A coordonat împreună cu V. Ernu, C. Șiulea și O. Țichindeleanu antologia *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu*, Editura Cartier, 2008.

Mic compendiu al neputinței protestatare

Mă întreb, însă, dacă tot așa pot să spună muncitorul de azi, care e gata și el să facă orice pentru o bucată de pâine, și intelectualul, scriitor, artist sau altceva, care nu visează la conforturi, dar căruia îi lipsește această pâine de toate zilele. Iată de ce spun că trăiesc cu frica-n sin ca nu cumva, într-o zi, acest muncitor și acest intelectual, ingenunchiați de viață, să se prezinte în fața mea și să-mi spună: Ce-ai face dacă ai fi în locul nostru?

Panait Istrati

Am alcătuit o listă impresionistă, în unele locuri autocritică, a motivelor pentru care protestul din România nu reușește să iasă din caricatural. „Listă impresionistă”, adică ușor de anihilat, de perfecționat, după ce dispoziție aveți, după ce prejudecăți aveți. Pop-filosofie, nimic mai mult.

Prima scenă. Zi de septembrie călduroasă. A doua zi de proteste în Piața Victoriei, cu ceva mai mulți oameni strînși de CNSRL Frăția. Se cîntă „Hora Unirii”, oamenii se plictisesc și de propria indignare. Eu o iau în jos pe Calea Victoriei. În fața unui șir de bănci și multinaționale se sapă un șanț. Muncitorii sînt îmbrăcați sărăcăcios, doi se ceartă între ei – ceva despre cine cît a săpat în dimineața respectivă. Undeva în spate se aude deja „Deșteaptă-te, române”. Începe pauza de masă pentru corporații. Trotuarul se umple de bărbați în costume impecabile și de femei cu o uniformă care pare impusă: taior strîmt, decolteu adînc. Ele fiind obligatoriu mult mai tinere decît ei. Ei fiind mult mai zgomotoși decît ele. Muncitorii încetează cearta și fluieră admirativ după cîte o tipă. M-am întors și am avut fotografia perfectă: mediul privat cu un șanț de jumătate de metru despărțitor, cu tineri răpciugoși, de o parte, și tineri gălăgioși, în cămași scrobite, de cealaltă; totul cu un fundal de mugete bugetare îngrădit excesiv de jandarmerie. Plimbarea mea pe străzile lăturalnice a mai arătat ceva: o mulțime de mașini „MAI”, de mascați, garduri, scutieri, paramilitari, toți la pîndă pentru intervenția în cazul unui scenariu apocaliptic. După vreo 30 de minute a și fost dat puțin gaz lacrimogen către 20 de inși care au început să tragă de un gard. (Atît. Televiziunile însă au început să compare lupta cu decembrie '89.) După vreo cîteva zile, înșiși angajații ministerului de interne, niște bugetari răsfațați pînă acum, mergeau ilegal către Cotroceni să dea afară „javra ordinară”.

A doua scenă. Să ne imaginăm redacția unui ziar mare, „central”, cum li se mai zice. Un subiect politic incomod este totuși dezbătut în ședință, chiar dacă politica respectivei redacții indică orientarea subiectului într-o anumită direcție. Ce nu va fi niciodată dezbătut? Un subiect care să aibă drept erou negativ un „*advertiser serious*”. Cine plătește bani pe publicitate e sfânt, iar dacă subiectul politic plătește și el salariile atunci nu se mai cheamă „politică”, intră imediat în categoria „partener”. Un redactor care atinge un astfel de subiect va primi câteva telefoane în numai câteva minute pentru a se opri din investigație. Iar dacă totuși materialul îi va intra în ziar, a doua oară când se va întâlni cu un astfel de subiect va ști să se oprească singur... Am expus o situație banală din viața a 90% dintre jurnaliști. Morala nu e însă aceeași pe care o regăsiți de obicei la sfârșitul unei astfel de povești, ci următoarea: în capul unui astfel de jurnalist, calculul e simplu și involuntar – de cine sînt eu cel mai îndepărtat și pe cine pot să-mi descarc frustrarea? Pe președinte, guvern, pe sistem! Publicitatea guvernamentală și-a pierdut din putere în ultimii 5-6 ani, legăturile afacerilor private cu statul s-au complicat – banii au migrat către privat și apoi au viciat presa. Și, *culmea, puterea politică de la vîrf a ajuns cea mai comodă autoritate bună de atacat – așa am ajuns la o presă extrem de critică cu vîrful piramidei și extrem de permisivă cu ilegalitatea pură și dură de la bază.* E de o mie de ori mai ușor să te iei Băsescu, Geoană sau cine s-o mai nimeri prin peisaj decît să publici un material serios despre mari corporații românești sau străine, fie ele companii de construcții, telefonie mobilă, petrol sau electricitate.

A treia scenă. La sfârșitul mandatului lui Adrian Năstase, o epocă dominată de publicitatea guvernamentală și de frica jurnalistului de putere ca principal și uneori unic furnizor de bani din publicitate, un slogan se impunea cu forță în media românești: „Gîndește liber”, la ProTV. Iar accentul se dorea – aveam s-o aflu chiar de la creatorul sloganului – pus nu pe „liber”, ci pe actul gîndirii ca o formă inteligentă de tăcere. Un mesaj ceva mai sofisticat care avea să funcționeze de minune și după căderea lui Năstase: „gîndește liber, dar nu spune cu voce tare, s-ar putea să fie în dezavantajul tău”. A urmat o perioadă de 4-5 ani de îndatorare masivă, de modă a creditului și de „liberalism social pe credit”. Toată lumea a gîndit liber. În gînd. Întrebările incomode au luat o cu totul altă înfățișare: lupte intestinale în vechi alianțe politice, suspendări etc. În gînd, în plan secund, nu se știe cît de profund, pluteau întrebări de altă natură: cît o să se mai umfle bula imobiliară, sînt acești bani mulți cumva asigurați pentru un viitor posibil sumbru, au muncitorii și drepturi, în afară de bani... Se gîndea liber și se construia încet noua filosofia *yuppie* a deceniului: fă ciocul mic și fă niște bani. Nimeni n-are chef de politică, de ideologii, de nimic, cînd toată lumea face case și cînd toată lumea ia mașină de spălat cu buletinul. Să mai amintim de război în Irak, Afganistan, baze militare în România și alte prostii cosmopolite din astea?

Invenția lui Adrian Sîrbu a fost perfectă: răzbumarea unui fost om politic prin tabloid și programare deșteaptă a filmelor și a emisiunilor de varietăți. Politicul l-a ridicat, politicul era să-l doboare după revenirea PSD în 2000. Asta pînă cînd a găsit algoritmul „Gîndește liber” – exprimarea perfectă în două cuvinte a noii ordini individualiste românești – taci și faci. Nu taci? NU mai faci nimic.